

Մէկ աս ներսէն, հարս ու գոլակու. Մեհր մեղի մտցնէր, գրեւն մարդ չուներ:

Մեր հոգին մեջ ուն ինչ. Մեր բոստ բա-
րկեր չի գնահատուիր, բանի տեղ չի գրուիր:

Մեր գունը գոռ, աղէն ինչ-ձէն (= հոս).
Խենդերը մեր գլուխը ժողովեցան:

Մէկէ մէկուն երկն ինչ էր գոռեր, ուն մեր խաչ
իւ ինչ-ձէն չի գոռեր. Ապրիստա է:

Մէկէն մէկերէ, ինչ-ձէն, մեղերէ, հարս ուն
է ինչերէ. Արտուի՛ երբ մէկն երկար ատենէ է վեր
չբրած մէկ բանն ընել ուզած ատեն՝ փորձանքի մը
կ'ենթարկուի:

Մէկ յետ-մէկ երկու յիշում էր բռնուի. Մի եւ
նոյն ատեն երկու գործ մէկէն չի կատարուիր:

Մէկու-իւր իստուածն ուր ինչ-ձէն է ինչ-ձէն
նայ. Հաստ յեղիցեղած բան մը՝ իրականութիւն
կը գտնէ:

Մէնէ վեր նայ-նին ինչերէ, մէն ինչ նայ-նին.
Կեղծ բարեպաշտութեան կամ խոնարհութեան
ձեւերէ խորանելու չէ:

Մէն-իւր-մէկուն Աստուծո՛ւն ինչ ինչ. Մարդիկ ըն-
կերպան են՝ առանձին չեն կրնար ապրիլ:

Մէն ինչ հոգար թարգման չէ՛ թարգման հոգին կ'ունի
Միշտեւ որ գործարար տկարանայ՝ տկարները բոլոր-
բովին կ'ընկճին:

Մէնէ ինչ-ձէն ընդունի փոքր (= թրք. = օգուտ)
է. Ամենէն անշունջ օգնութիւնն անգամ՝ իւր ար-
ժէքն ունի:

Մոռիլ ծովուն ինչ մէկեր, գոլուն ցոռ-տեւ
մէն ու ինչեր է. Կարողութիւնն չունի ատենելու՝ եւ
ալ տեղի կը ծանրացնէ իւր գործը:

Մոռիլ իր ծովուն մէջ ինչ-ձէն ինչ (թրք. =
ինչ) ունի. Իրեւն օրինակ է մէջ կը բերուի ազա՛
մարդոց՝ որոնք պահած հարստութիւններ ունին ու
մեծ վայելքը գտնաւոր:

Մորթած լուսնի ինչ ինչ. Ազգեցիկ չմտ:

Ն.

Նի՛ արդէ, Նի՛ ինչ. Ո՛չ ազգութիւնն կու
գայ ձեռքէն, ոչ գէշութիւնն, անհարապ է:

Նի՛ նիստ ու լոյս, Նի՛ աս ու փոխի. Ո՛չ լուր
չափ գէշ կամ ազգի է, ոչ անշունջ փախչելու
չափ աղէկ կամ գեղեցիկ:

Ե.

Հանք բերանէ ինչեր է ընէր. Յարգել չգիտ-
ցողին աղէկ բան հանգուպի է:

Հանք հոգ, քրան փոք. Անխնայօրէն գործ-
ածուած:

Հանք հարսնոց փնտր-թաղանթի մէջ փոքր-
Անգղի, անկիրթ մարդոց ամէն գործին մէջ ալ
կարգ, կանոն ու վայելչութիւն չ'ըլլար:

Հանք հեղ մէջ լուսն (թրք. = պարկ) մէ
հոնէր. Գեշ մարդուն հետ մաքաւելի գգուշացիր:

Հանք գոլը իստուածն ար-ձի քննութիւն (թրք.
= մամուլ) քննէ ինչ ինչ. Գեշ մարդուն ինչ
ալ ընես չ'ուղղուիր:

Հարս ինչ քննի մամ՝ ինչ ինչ. Կանգնի ինչ
կրնար խօսիլ:

Հարս բաներ գիտեմ, բայց նկատուածի կան, չեմ
կրնար խօսիլ:

Հարս ինչ-ձէն արցունէ է. Խնդուիւն լաց կը
յաջորդէ:

Հարս գոլն էմ փոխի ինչ ինչ, էմ քննի. Հաստ
աղայ ունեցողը լուսն է, ինչ է ոչ մարդ կամ շատ
հարուստ ըլլալու է որ գտնուի խնամելու ամէն
դիւրութիւնն եւ միջոց ունենայ, կամ շատ աղքատ՝

բոլորներու պէս. որոնք իրենց աղաքը փողոցները
կը լեցնեն աւր անոնք՝ առանց որ եւ է խնամքի
կը մեծանան:

Հեղք (թրք. = պաշտ) ինչերէ մէկ ինչ.
Իրարու նմանող ամէն բան մի եւ նոյնը չէ:

Հեղք ինչ-ձէն ար-ձի լուսն. Ուղղամիտ եւ
նշմարտաւոր մարդը կը հայտնուի:

Հանք իստուած մը չ'ունի. Մայրութիւնը
գոռար է, նոյն իսկ կենդանիներու մայրու-
թիւնն ալ:

Հանք ինչ, փոքր փոքր. Գեշ մարդն՝ իւր
վրայ խօսուած ատենը վրայ կու գայ:

Հանք ինչ-ձէն մէկ ինչ-ձէն. Գեշ մարդիկ իրա-
բու հետ հայտ կ'ընեն եւ իրարու մեծ ջնասեր:

Հանք ինչ-ձէն, փոքր փոքր. Արտուի՛ երբ
բաղնիքը շափաղանց մաքուեալ ըլլայ:

Հանք անշունջ ինչ-ձէն. Գեշ մարդը
չ'ապրի:

Հանք փոքր, փոքր ինչ-ձէն. Գործը շահելու
համար ամէն միջոց օրինաւոր է:

Ո.

Ուղղութիւնն ինչ ինչ. Անօթին
ամէն բանի իւր փորձն ծանր կը պատէ:

Ո՛չ քննի քրանն էր, ուն ինչ-ձէն փոքր-
փոքր. Արհամարհուած ու անարդուանները՝ շատ
անգամ պատուով տեղի կ'անցնին:

Ո՛չ արդէ ինչ ու ինչ, քրան քրան փոքր-
քրան. Մէկը կը վայելէ, միւսն անոր վայելքին
հետեւանքը կը տուտէ:

Որքէն հոգ քրան ինչ-ձէն ինչ, ինչ-ձէն
չ'ապրի:

Ուն ինչ անշունջ ինչ. Ուն ուն աղաքութիւն-
ներն աղէկ անուշ կ'ըլլան:

Չ.

Չ'ապրի (թրք. = ցեխ) արդէ ինչ-ձէն, քրան
ինչ քրան. Գեշ մարդուն մի գալիս, կը վնասուի:

Չ'ապրի, քրան (թրք. = գրպան) ինչ.
Կ'ուզէ, բայց չ'ուզէ կը ձեռնայ:

Չ'ապրի քրան ինչ ինչ. Չ'ապրի քրան
կամ չ'ապրի քրան բան մը ձեռք չի բերուիր:

Չ'ապրի (թրք. = քրան) փոքր ինչ-ձէն
հոգ ինչ-ձէն ինչ-ձէն. Անաղիք մարդն երբ պաշտօնի
անցնի ամէնէն առաջ կը վնասուի այն մարդոց որոնց
երախտադրութիւն կը պարտէր:

Պ.

Պարս անգամ ինչ. Չորս պատերու մէջ խօ-
սուածն ալ կրնայ գուրս գալ, ուստի առանձնու-
թեան մէջ անգամ զգուշ կենալու է անպատեհ
խօսակցութիւններէն:

Պէտք է ելլի իր քաղաքէն, ահա՛ ահա՛ իր քաղաքէն
տեղէն: Քեզին աստուծոյ լաւ բան չէր վայելեր:
Գրտեր Լուսինի վրէժն թափել: Խառնաշփոթ
պարագաներն օգուտ չբերել:

Ձ.

Ձուրը ակէն գրտեր է. Գործն իւր գլխին կամ
սկզբնաւորութենէն աւելուած է:

Լուրը քնացող ծառն ուրիշ է. Պատեհ՝ զու-
թիւններն օգուտ չբերող:

Ձուրը դոռնի է իր լիւսեր: Գործն մը բնականի
հասաւակ ընթացքով չի յաջողեր:

Ձուրը օրհան (թըք. — քարէ գուն) դէր,
սառնակ դոռնի ձեռքէ, ինչ լուրը չէր: Կ'ըսուի պիտի
պիտի պարագաներու համար ուր ինչի մը չէր շատ եր-
կար ասան կը յիշեցնէր: Եւ վէճի տարակոյ պ'ըլլայ
բոլորովին անգործական ձեռք մը տակ, առանց ելքի
մը յանգնելու:

Ձուրը օրհան չէ ինչ լիւսը, ծառն օրհան չէ
օրհ. Սկզբնաւոր կարծիքներուն համաձայն կը
ձեռնայ, կեցողութիւնն է:

Ս.

Սու իւրեւ անգործնի դոռնի է. Հարկաւոր
չեղած անգին ինք զինքը փորձանքի ենթարկել:

Սառնակ հարկէն ինչ լուր չէր: Գործն չէր
(թըք. — հողաթափ) ինչ լիւս: Չար մարդն եթէ
ոչ ուղղակի՝ գէթ անուղղակի ամէն ճարտիւնան
մէջ մտն կ'ունենայ:

Սառնակ լուր (թըք. — գործաւոր Պա-
րապ տեղը յոյնաց, աշխատող: Ընդհանրապէս
կ'աղաղակ պղծակ աղոց որոնք աղաքական խաղերով
կամ խնդուութիւններով միշտ զբաղուած են:

Սառնակ լուր. Սարգստեան, շարժման:

Սառնակ լուր (թըք. — արեւ) օր մը ինչ
ծառն. Գեշ մարգուտ խառնութիւններն օր մ'երևան
կ'ընեն:

Սու ալը օրհան դոռնի է. Որ եւ է լուս յառ-
կութիւն կամ ընդունակութիւն բնածին ըլլալու է:

Սու իւրեւր (թըք. — լուս) լիւս ինչ փայ-
տը մը շատ կը տարածուի:

Սիւրբ, սիւրբ, անգին անգին. Սիւրբ կը ձեռն-
այ, փայտը մարդ լուս է:

Սիւրբ անգին լուր. Սիւրբին ցեղն մէջ
ազնիւ մարդ չի գտնուիր:

Սիւրբ ինչն ու ինչն անգին հոգի. Յանցանք մը
գործած չեմ որ քաղաքի կամ նշանք կրճատ:

Սառնակ լուր. Սառնակ լուր. Սառնակ լուր
իրենց մեծերուն շնորհիւ աղքատիկ են:

Սառնակ մօ, արեւն ինչն. Սկզբնաւոր իրեն
համեմակ կամ պէտք եղած բանը տալու է:

Սառնակ սիւրբ, ինչն ինչն զոռն. Սկզբնա-
մասնութիւն յարմար է, բաւական է որ գրտը օր-
հան արտերուն: Բնութիւնն եկեղեցւոյ պատկն ալ
նուրբագործէ:

Վ.

Վառն ինչն փայտն ինչ լիւսն. Որ եւ է
գործն մէջ յառաջդիմողն գէթ արագելք հանելով
զանի վճատեցնելու չէ:

Վառն լուր, ինչն լուր. Վառն լուր հասկը-
նելու համար թէ Վառն լուր անգին լիւսն զի-
ւերեւր բաւական երկնցած ըլլալով՝ իրիւրեւնեն
ամէն տան քաղաք կը վառն:

Վառն լուր. Վառն լուր. Վառն լուր (թըք. —
պիտի). Գործին երկու կողմն ալ իւր անպատե-
հաւ ինչն են:

Վառն լուր. Վառն լուր. Վառն լուր (թըք. —
վերջ). Փոխանակ խաղաղութեան աշխատելու՝
խառնութիւնն կ'արժանանայ:

Վառն լուր, լուրն լուր. Շատակեր է. վերջն
կ'ուտէ վառն գործն իւր տայ:

Վառն լուրն լուր. Բացառիկ, նախապա-
տիւ մէջ:

Տ.

Տանն լուր անգին, ինչն լուր. Սկզբնաւոր
ալ թերութիւն մ'ունի անոնց համար՝ որոնք ան-
պատեհաւ ամէն բանի վրայ իրական կամ անիրական
թերութիւն մը գտնել կ'ուզեն:

Տանն լուր չէ հաստ, ինչն լուր չէ իւրեւր.
Կ'ըսուի գործն մը կատարման ժամանակը հասած
ըլլալը ցուցնելու համար:

Տանն լուր. Սկզբնաւոր անգին լիւսն ինչ
կայ են, ամէն բան յայտնաբերելու կարելի չէ ըսել:
Տանն լուր չէ լուր, անգին լուր փոփոխութիւն. Ըստ
պատշաճութեան վարդապետ է:

Տանն լուր (թըք. — օգուտ) լուրն լուր ինչ
ծառն է, — լուր լուր լուրն է ինչ լուր լուրն լուրն,
լուրն է. Տարբարաւոր մարդն ամէն տեսակետով ալ
գտնաւ է:

Տանն լուր լուր լուր լուր. Պաշտպան ու-
նեցողն առաւ կ'երթայ, գրքի եւ պաշտօնի կը
հասնի:

Տանն լուր լուր լուր. — օրհան, հոգին մը լուր.
Նոյն բանը կ'ընեն՝ ինչ որ գուն կ'ուզեն:

Տանն լուր լուր, լուրն լուրն լուր. Խաղաղու-
թեան ձեռով խառնութեան կ'աշխատի:

Տանն լուր լուրն լուր, օրհան լուրն լուր. Կրթու-
թիւնը աղաքական ենքն սկսելու է:

Տանն լուրն լուրն լուր, հոգին լուրն. Տանն
լուր կերակրելու է, որովհետեւ կերածն օգտակար
կ'ըլլայ իրեն, քայլ լուր հաղաթեցնելու չէ, որով-
հետեւ հաղաթեց յարգել չի գիտեր, շատով կ'աղ-
տեղէ:

Տանն, հոգուր օրհ. Սկզբնաւոր ինչ արդա-
րութեամբ եւ հաւատարմութեամբ գործելու է:

Տանն արտերուն, քաղաք լուրն լուր. Կեցողութիւն:

Փ.

Փայտն քաղաք քաղաք լուր լուր. Սկզբնաւոր
քաղաքին աշխարհ ամէնէն աղքատը կ'ուզէ ամօթ չէ:

Փայտն ինչն լուր լուր. Երեւն երկնատար
միջոց մըն է մարդ կրթելու:

Փայտն քաղաք լուր, երեւն քաղաք լուր. Քա-
ղաքներուն գործածած բանաւոր՝ երբ փեսան
իրենց տունը գայ:

Փայտն լուր լուրն լուր փայտն լուրն լուր. Փ-
այտն (թըք. — յայտն) անգին. Ուր որ չէ կ'ըստ

գահացում գտնել՝ կարողութիւնդ կամ պէտքդ ուրիշին մէ յայտնել:

Փոքր-ստ-ստանն չէ քոյր-ստ-հըշտ-իկն աղէ՛ ի. Փորձուածները միշտ բնորոշիկ են:

Զ.

Ք-նի Գր-ն՝ ինչ-ուայ. Որչափ աւելի գորով ու գուրգուրանք տածես զաւանկերու վրայ՝ կարծես թէ այնչափ աւելի անոնք ձեռքէ կ'երթան:

Քոռուան խորքը պոչ-ստ-ստ. Լկտի, անբարոյական:

Քորեն ինչ-ի՞նչ. Կորիճ է:

Քորը Գ-ն. Հիփոցած, լիբբ:

Քիչ Բեռ-ճիւղ, Իկ (Թըք. = շուտ) Գ-նիւր.

Կ'ըստի անանկ մարդոջ որոնք գործի մը բոլոր ծանրութիւնը մէկէն տանիլ կ'ուզեն:

Քիչ Ժուր-իւր-ն, — լապիւն Կ-ն. Քիչ ունեցողներուն քիչն ալ հեռագհատ շատին քովը կ'երթայ, կ'ամբողջութիւն:

Քիւն-ճու յայտն Գ-նիւն ինչ-ի՞նչ. Հանգարար կեցող շարքերուն Գ-նիւն կամ զանազան գրգռելու չէ:

Քոռնն ու Ժուր-ն Ժէ՛ ի. Խորանիկ քնացողը մեռելի պէս անզգայ է:

Քիւն-ի ցառ-ի, Իկ-ն ինչ-ի՞նչ. Քիչ ցառով ու կարծառեան հիւանդութեամբ մահը միշտ նախընտրելի է:

Շ.

Օյն է՝ ինչ-ի՞նչ ինչ-ի՞նչ ինչ-ի՞նչ. Առատութեան մէջ ալ շափաւորութիւնն եւ ժուժկալութիւնը մգելու չէ:

Օյն էր ինչ-ի՞նչ էր Գ-ն, Բեռ-ճիւղն էր Գ-նիւր. Գ-ն բնասարկութեան տէր մարդը՝ ինչ կերպարանքի ալ փոխութիւն կրկին նայն է:

Օյն-ն Գ-նիւն զուր-ի՞նչ ինչ-ի՞նչ. Չարիք մը դեռ չմեծցած, առաջին օրէն արգելելու է:

Օյն-ն զուր-ի՞նչ ինչ-ի՞նչ. Գ-նիւն ինչ-ի՞նչ. Կ'ըստի՝ երբ մէկուն չուզած մարդն իրեն կը հանդիպի:

Օրն ինչ-ի՞նչ, Գ-ն (Թըք. = փորձանք) չէ անցի. Պատահելու փորձանքն անպատճառ իւր ժամանակին կը պատահի:

ՅՈՒՆԱ. ԳԱՅԱՄԱՆԱՆ

ՄԱՅՆԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՓՈՂՈՎԱԾՈՒՄԸ ԵՄԵՐԱԾ ԶԱՐԴԱՆՈՒՄԸ ՆԻԹԵՐ ՊԵՏՄՈՒԹԵՆ ՀՈՐԵՆ ՄԻՋՆԻՊԵՆ ՄԱՅՆԵՆԱԳՐԱԾԵՆ ԸՍՑ ՀԱՅՈՒԳԵՑ Ն. ՄԸՈՒՐ

Միջին դարու մեր մատենագրութեան գլխաւոր բաժիններէն մին կը կազմեն Առական-բու բազմատեսակ հաւաքածոյքն: Բաւական ա-

ռատութեամբ կը գտնուին ձեռագրաց մէջ, բայց նաեւ բաւականէն աւելի խառնակ, պէսպէս ծաւալով ու բանակութեամբ առական, զանազան խմբագրութեամբ եւ այլեւայլ անուններով: Այս ամէնէն՝ կարելիքն չափ ընդարձակ շրջանի մէջ ամփոփել, իրարու համեմատել, ճշգրտել փոփոխ աղբններն՝ որոշելով պէսպէս խմբերն ու խմբագրութիւնները, սկզբնաղբութիւնքն, միւս գրականութեանց ազգակից նիւթերու հետ բաղդատել, եւ որոշել այլեւայլ հեղինակաց արուած բաժինները, գրական աշխատասիրութիւն մըն է՝ որ որչափ կարեւոր նշոյն-չափ գծաւարկն է. գործ մը որ միայն երկարամեայ քրտնաշնչ հետախուզութեամբ եւ ուսումնասիրութեամբ ի գլուխ կընար հանուիլ: Այս գործն ստանձնած է հայագէտն Ն. Մանուկը: Բազմաթիւ միւս գործերն ալ անծանօթ չեն մեր ընթերցողաց, եւ ի գլուխ հանած այնպիսի ընդարձակ ծրագրով ու ծաւալով, ինչպէս նաեւ այնպիսի մանրազնին հիմնականութեամբ եւ քննադատական սրամտութեամբ, որ իւր եռահատոր գործն ոչ թէ պարզ վարդապետ Առական քննութիւնն է հրատարակութիւն մ'եղած է, այլ հմտալից աղբիւր մը ճոխ՝ նիւթերու միջինդարեան չայց մատենագրութեան պատմութեան, աւհասարակ:

Հայ Առական մասին ցայժմ շատ բան չէր եղած: Բայ ի այլեւայլ (պարզ ընթերցանութեան համար, ուստի առանց որ եւ է քննադատական ընտրողութեան) հին ու նոր հրատարակութիւններէ Աղուեսագրոց, Առական Վարդապետ, Միքիթարայ Գոշի, Ողբմիպիանն եւ նմանեաց, կը մնային բազմատեսակ եւ խառնակ հաւաքմունք հետազոտելի եւ հրատարակելի: Միակ հետազոտական գրուածն որ լոյս տեսած է, կը գտնուի հանգուցեալ Հ. Ղ. Յովնանեանի «Հետազոտութիւնք Նախնեաց Ուսման Գրքերէն» երկու հատկան ընդարձակ հատածներ «Առական» մասին, (Յետք Բ, ապ. Վիեննա 1897, էջ 273—337,) գլխաւորաբար ի նկատի ունենալով այն խնդիրը թէ ինչ կապ կայ ասոնց եւ Պիտագորի գրոց մէջ: Ասկայն պակասն էր ամբողջ նիւթին լիակատար ուսումնասիրութիւն մը, որ տարածուէր յարաբեր առանձին խնդիրներուն վրայ ալ, Աղուեսագրքէն մինչեւ Ողբմիպիան, Գոշ, Վարդապետ, «Նախնական», առական, «Բարոյախոս», Ազգային ժողովրդական առանձիններ, եւն:

Թէ այս պակասը շատ պիտի չուշանար լրացուելու, եւ այն՝ այսպիսի ընդարձակ ծաւա-